

Vad döljer åkern i dödsskuggans dal?

AV RICHARD HOLMGREN

Platsen var Jerusalems avfalls-upplag och enligt skriften den plätt där Judas hängde sig. Det var krukmakarnas åker och apost-larnas gömställe, tidigare även känd för sina barnoffer. Hit kom pilgrimer, en begravningsplats för fattiga och fredlösa men även för burgna och respekterade. I dess mark ruttnar aldrig kroppar och här finns helvetet på jorden. Detta är Blodsåkern i Jerusalem, en arkeologens och exegetikerns nöt att knäcka.

Ungefär sjuhundra meter söder om den Gamla Staden i Jerusalem, vid Hinnomdalens sydöstra ände där den möter Kidrondalen, finns en av de mest imponerande, viktigaste och samtidigt den mest outforskade arkeologiska platsen i det heliga landet. Platsen saknas ofta i ämnesencyklopedier och förekommer undantagsvis i beskrivningar om Jerusalem. Trots detta finns på denna obodda plats 80 gravkammare av vilka de flesta kan dateras till tiden kring Kristi födelse. Till detta kan även läggas en mångfald av kulturhistoriska traditioner och legender. Platsen känner vi som Akeldama eller Blodsåkern, med samma betydelse, omnämnd i Matteusevangeliet och Apostlagärningarna.

De trettio silverpenningarna

I evangelierna kan vi läsa om hur Judas Iskariot går till översteprästen och frågar vad han får i gengäld för att ange Jesus. Man ersätter honom med de berömda trettio silverpenningarna varpå han kort därefter identifierar Jesus i Getsemane med en kyss. Enligt en episod i Matteusevangeliet, där Jesus utlämnas till Pilatus, blir Judas ångerfull och återlämnar pengarna till templet. Judas kastar den förvägrade återbetalningen i templet, avlägsnar sig och hänger sig vid Akeldama. Eftersom betalningen betraktades

Etsning av Judas självmord på Akeldama, efter det att han har angivit Jesus.

som blodspengar så placerades den inte i tempelkassan, utan användes för att inköpa en bit mark som begravningsplats för "främlingar". Platsen var känd som Krukmakaråkern, men kom efter detta att kallas Blodsåkern, ett namn som enligt bibeltexten har överlevt "fram till denna dag".

Där kroppar aldrig ruttnar

Platsen blev identifierad som Akeldama redan på två och trehundralet genom krönikören Eusebios. Akeldama finns också utsatt på Madabakartan, en mosaik i Jordanien vilken markerar flera heliga platser läge under 500-talet. Arculf, "den helige biskopen" av Gallien som besökte Jerusalem vid slutet av 600-talet, berättar om det lilla fältet Akeldama som var täckt med stenhögar med varsamt begravnade pilgrimer, detta vid sidan om andra som lämnats att ruttna ovan jord.

Även korsriddarna beskriver platsen och de byggde här en stor underjordisk välvd struktur vilken nyttjades som benhus för riddare och pilgrimer som dog på Johanniterriddarnas hospital. Jord från Akeldama togs vidare ofta som fartygs-laster för att viga kyrkogårdar i Europa och platsen har således även kommit att

kallas för den kristna världens första cam-po santo. En legend från korsriddartiden säger att de kroppar som sänktes ned i benhuset bröts ned utan att ruttna – detta under loppet av ett dygn. Professor W. Krafft som under mitten av 1800-talet skildrade Jerusalems topografi, lägger i sin beskrivning av valvet på Akeldama, till en notering om ryktet att döda kroppar skulle upplösas snabbt utan att utveckla stank av förruttnelse. Det är korrekt, säger han, det bevisades med en död hund under hans vistelse i den Heliga Staden.

När jag själv inventerade platsen i mitten av 1990-talet och gjorde mätningar i den underjordiska grotta som står i förbindelse med korsriddarvalvet, så hade jag möjligheten att uppleva samma egendomliga fenomen. Bredvid utjänt bråte låg ett får som hade dödströtat genom ett av schakten. Det hade svällt upp i värmen och inga insekter eller stank omgav kadavret under hela förruttnelseprocessen, även om det tog mycket längre tid än ett dygn. Säkert är det bland annat denna naturföreteelse som under seklers lopp givit Akeldama en av dess översinnliga präglar.

Fattigkyrkogården

År 1143 byggde korsriddarna den He-

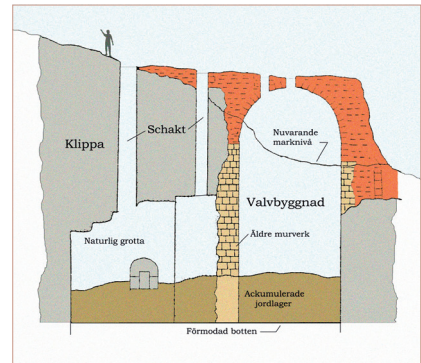

FOTO: J. SVENSSON

ILLUSTRATION: ARCDUC, EFTER C. SCHICK, PÉPÉ

FOTO: ARCDUC

Bilden överst: Vy över södra Jerusalem. På andra sidan Hinnomdalen ser man Akeldamas höjder.

Ovan: Sektionsritning av 1100-talsvalvet (benhuset) som byggdes av korsriddarna på Akeldama. Byggnaden brukar även identifieras som Akeldama och den är placerad på äldre strukturer som sannolikt kan dateras till det första århundradet f.kr.

Intill: Det döda fåret i grottan intill Akeldams valvbyggnad.

liga Marias kyrka inuti en av platsens gamla gravgrottor. Gården till kyrkan kom också att inbegripa några av de andra grotterna, av vilka en var känd som den tillflyktsort till vilken apostlarna flydde efter Jesus arrestering. Det grekiskortodoxa klostret som idag dominerar Akeldama, byggdes över denna kyrka 1874 och det är tillägnat den helige Onuphrius, den egyptiske eremit som endast skyldes sig med sitt långa hår. Vid en tillfällig vistelse i kyrkan, förevise en klostersyster mig ett läckage i kyrkgrottans tak. Puts hade luckrats upp och exponerat en underliggande målning. Under denna anades ytterligare en avbildning - en fresk föreställande en skäggig man hängande i en snara.

Eftersom Matteus likställer platsen med Krukmakaråkern, samt det faktum

att fältet kom att brukas som gravplats för främlingar, så har namnet vanligen kommit att definiera kyrkogårdar för fattiga, okända och kriminella. Vi känner till exempel "The Potter's field" på Hart Island i New York där man idag ceremonilöst begraver långt över hundra människor i veckan.

Att Akeldama, förutom de mer nobla och eleganta gravarna från Herodiansk tid, intensivt kommit att nyttjats som gravplats framgår av de bitvis djupa jordlagren. I vissa tvärsnitt sedda inifrån gravöppningar, där de utanförliggande jordlagren når ända upp till gravportarnas överstycken, syns nästan mer mänskliga kvarlevor än mylla från bottenlagren upp till ytskiktet. Den senaste begravnningen på Akeldama ägde rum i slutet av 1800-talet och bland många av de musli-

mer som idag bor i platsens omnejd kallas den vanligen för "galgbacken".

Helvetets eldar

Geihinnom motsvarade Gehenna – helvetet. Namnet kommer ursprungligen från Hinnoms dal. Det eskatologiska Geihinnom har varit stoff för åsiktsutbyten, men dess geografiska position känner vi rätt så väl. Gamla Testamentet refererar både till Ben Hinnoms dal (Hinnoms sons dal) samt Hinnoms dal. Den bildar vidare gränsen mellan Benjamins och Judas territorium där namnet Hinnom ursprungligen kan anspela på en landägare, en hednisk gudom eller ett lokalt geografisk särdrag. Hinnomdalen var illa beryktad redan under Jerusalems första tempelperiod, då som den plats där barn brännoffrades till den hedniska guden Molok. Profeten Jeremias förspådde att dalen vid tidens ände skulle komma att bli en bestraffnings plats, en uppfattning som också förts vidare till det Nya Testamentet. Det är möjligt att denna del av Hinnomdalen blev identifierad som Akeldama, blodsåkern, på grund av dess onda sammanhang. En annan förklaring till att Akeldama kom att associeras till de osaligas straffort är Blodsåkerns tidigare koppling till krukmakarnas område, där keramiktillverkningen låg. I Gamla Testamentet omnämns platsen vid östra Hinnomdalen ofta i dessa sammanhang och det är just beskrivningen av Akeldama som Krukmakaråkern som hjälpt till med att identifiera dess geografiska läge. I gamla tider placerades ofta keramikverkstäder i givna områden utanför staden vilket berodde på den intensiva rök som ugnarna genererade. Detta är något som vi även i vår tid kan uppleva intill avfallsupplagen i städer som till exempel dagens Kairo. Vid Akeldama brann den outsläckliga elden. Lågorna och röken steg från keramikugnarna samt från de eldar som brann för att förhindra farso-ter från döda kroppar – i judisk apokalyptisk litteratur – den eld som förtärde de otrognas kropp och själ.

När en kollega testade solbelysningen av Akeldamas branta klippside i en dateriserad modell, visade det sig att platsen var en av de få i Jerusalem som ständigt befann sig i skugga. Akeldamas avgrund uppfattades säkert som en stark antites till templet strax norr därom. En höjd där Gud, ljus och renhet regerade eller som genom orden; Gehenna – en smältugn inom synhåll från paradiset.

Dunkel och motsägelsefull

Ett egendomligt faktum som ofta påpekats när det gäller Akeldamas geogra-

fiska position är platsens gravar vilka är några av de mest utsökta från sin tid. Vissa antikvetare menar att de pompösa gravarna lite motsäger Blodså Kerns ner klassande särdrag. Gravarna är elegant dekorerade kammare av vilka en sannolikt tillhörde översteprästen Annas, som hade sitt ämbete från åren 6-15 vår tideräkning. Men, de förnäma gravarna behöver egentligen inte innebära en motsättning till den slöja av orenhet som associerades med åkern. Gravarna skapar en egen sfär på en tilltalande sluttning som mycket väl kan ha avgränsats effektivt både materiellt och begreppsmässigt. Detta, precis på samma sätt som dagens klosterområde avskärmar sig från dess kringgårdande fysiska och andliga tillvaro.

Att bemöta nedtecknade berättelser såsom den om Judas, Gehenna eller att förankra dem till givna tidsskeden, bör givetvis tas med försiktighet. Detta är något som stundom missbrukas inom den bibliska arkeologin. Olika föreställningar kan vid olika tillfällen ha inkorporerats med Akeldamas mer gripbara lämningar. Den bibliska arkeologin kan ofta tillföra lika mycket av traditionsbildning som faktisk arkeologi. Att med förnuftet bepröva historier som dessa kan också tvinga oss till att ta ställning till sådana explosiva frågor som om det i realiteten var till en plats som Blodså Kern som Jesus själv fördes efter sin död – inte mot en stilfull hädanfärd, men till en grav utan namn. Är vi trots vår många gånger pragmatiska tillvaro, verkligen redo att möta sådana frågor?

I alla händelser döljer platsen flera raffinerade berättelser som på olika sätt kan och kommer att berika oss med mer kunskap om vår kyrkohistoria. Vad som vidare döljer sig i åkern får framtiden utvisa och fortfarande råder en viss osäkerhet om Akeldamas exakta omfång. Ännu står platsen relativt orörd, för uti avfallet vill ingen leta - allenast den som rustats med blick att se att det mest ärofulla inte står att finna under glitter och glans. Utanför den helige Onuphrius murar är platsen ett obebott avfallsupplag och där ruvar fortfarande en förborgad gåta.

Richard Holmgren är arkeolog vid ARCD OC - Arkeologisk Dokumentation, och har medverkat i flera arkeologiska undersökningar i Mellanöstern.

POPULÄR
Arkeologi